

Μοντανισμός

Περίληψη :

Χριστιανική αίρεση του 2ου αι. μ.Χ. που ξεκίνησε από τη Φρυγία με ιδρυτή το Μοντανό και εξαπλώθηκε σε όλη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Χρονολόγηση

2ος αι. μ.Χ. κ.ε.

Γεωγραφικός εντοπισμός

Φρυγία

1. Ίδρυση – πηγές

Ο μοντανισμός ή κατά Φρύγας (καταφρύγια) αίρεση ή αίρεση των πεπυζιτών ήταν μια έκφραση του χριστιανισμού που διαμορφώθηκε στα μέσα του 2ου αιώνα στη [Φρυγία](#) και βρήκε απήχηση τόσο στην υπόλοιπη Μικρά Ασία όσο και σε όλη τη ρωμαϊκή επικράτεια, ιδιαίτερα δε στη Ρώμη και τη Βόρεια Αφρική.¹ Για την ύπαρξη και τις αρχές του μοντανισμού μάς πληροφορεί κυρίως ο [Ευσέβιος](#), ο οποίος χρησιμοποιεί ως πηγές κάποιον ανώνυμο ιερέα του 2ου αιώνα, το Μιλτιάδη από τη [Φιλαδέλφεια](#), τον επίσκοπο [Ιεραπόλεως](#) Κλαύδιο Απολλινάριο και το Μελίτωνα των [Σάρδεων](#). Και οι τέσσερις αυτές πηγές τοποθετούνται χρονικά στα τέλη του 2ου αιώνα και διατίθενται εχθρικά προς το μοντανισμό. Λίγο μεταγενέστερες και πάντοτε ενάντιες στην αίρεση είναι και μερικές άλλες αναφορές στον Ευσέβιο, συγκεκριμένα αυτή του Ιππολύτου, που στα *Σχόλια κατά Δανιήλ* προσπαθούσε να καταρρίψει την αίρεση, και αυτές του Canon Muratori και της επιστολής των χριστιανικών κοινοτήτων της Βιέννης και της Λυών. Πιο αναλυτικές πληροφορίες από έναν οπαδό της αίρεσης έχουμε από τον ποιητή και θεολόγο των αρχών του 3ου αιώνα, Τερτουλλιανό. Εκτός από φιλολογικές πηγές η δομή της αίρεσης του μοντανισμού τεκμηριώνεται και από επιγραφικές μαρτυρίες, κυρίως από την περιοχή της Φρυγίας.²

Η αίρεση πήρε το όνομά της από το Μοντανό, έναν πρώην ιερέα της [Κυβέλης](#) και μετέπειτα χριστιανό, που το 156 εγκαταστάθηκε στην κώμη Αρδαβαύ στα σύνορα [Μυσίας](#)-Φρυγίας.³ Εκεί άρχισε να παριστάνει τον Παράκλητο, διακηρύσσοντας ότι έφερνε στον κόσμο τη «νέα προφητεία» και ότι το Άγιο Πνεύμα εκδηλωνόταν μέσω αυτού όταν έπεφτε σε έκσταση.⁴ Σύντομα πλαισιώθηκε και από δύο προφήτισσες, την Πρίσκιλλα και τη Μαξιμίλλα, οι οποίες, επίσης σε κατάσταση έκστασης, έδιναν χρησμούς. Ο προφητικός-εκστατικός χαρακτήρας της αίρεσης βρήκε μεγάλη απήχηση στη Φρυγία, κυρίως μεταξύ των ορεινών πληθυσμών ημι-αγροτικού χαρακτήρα. Εξάλλου η περιοχή είχε ήδη μια παράδοση προς παρεκκλινουσες θρησκευτικές πεποιθήσεις ακόμη και μέσα στο πλαίσιο των παγανιστικών λατρειών, αλλά και μια τάση προς μη προσωποποιημένες θεότητες.⁵

2. Δόγμα

Το δόγμα που πρόβαλλε ο Μοντανός ήταν πολύ πιο αυστηρό από αυτό της επίσημης Εκκλησίας. Δεν αναγνώριζε τη μετάνοια, δεν έδινε συγχώρεση για αμαρτίες και ωθούσε τους οπαδούς του να διακηρύσσουν την πίστη τους ακόμη και με την απειλή μαρτυρίου.⁶ Μάλιστα, για τους μοντανιστές η πληθώρα των μαρτύρων από τις τάξεις τους αποτελούσε καύχημα.⁷ Φαίνεται μάλιστα πως η διδασκαλία του Μοντανού δημιουργούσε έλξη προς το θάνατο, που προφανώς αντιμετωπιζόταν ως λύτρωση, καθώς παραδίδεται ότι οι δύο προφήτισσες έδωσαν οι ίδιες τέλος στη ζωή τους.

Η τάση των μοντανιστών να διακηρύσσουν ανοιχτά την πίστη τους με προκλητικό για την εποχή τρόπο ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησαν τους ερευνητές να αποδώσουν σε οπαδούς της αίρεσης αυτής πολυάριθμες επιτύμβιες επιγραφές του 3ου αιώνα που βρέθηκαν στη Φρυγία, ιδιαίτερα στην περιοχή Αιτίντας της άνω κοιλάδας του Τέμβριδος, όπου αναγράφεται η κατακλείδα «χριστιανοί χριστιανοίς». Από τις παραστάσεις που πλαισιώνουν τις επιγραφές μαθαίνουμε μερικά πράγματα για

Μοντανισμός

τα πρώιμα σύμβολα του μοντανισμού, δανεισμένα ίσως από την επίσημη χριστιανική εικονογραφία της εποχής. Το πιο προσφιλές θέμα ήταν ένα είδος χριστογράμματος, σύμβολο της θείας κοινωνίας, περιβεβλημένο με δάφνες ή άλλο φυτικό διάκοσμο.⁸ Μια άλλη επιγραφή, επιβεβαιωμένα μοντανιστική, είναι αυτή που βρέθηκε στο [Δορύλαιο](#) και χρονολογείται στα 515 μ.Χ. Ανήκει σε έναν μοντανιστή ιερωμένο, ο οποίος χαρακτηρίζεται «μύστης και κοινωνός».⁹ Οι «κοινωνοί» ήταν το ιερατικό αξίωμα που διαφοροποιούσε τους μοντανιστές από τους υπόλοιπους χριστιανούς. Από τις λίγες σχετικές πληροφορίες που έχουμε για τη λατρεία τους, γνωρίζουμε ότι οι συναθροίσεις τους χαρακτηρίζονταν από ζωντάνια και πηγαία έκφραση των θρησκευτικών τους συναισθημάτων, ενώ ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι υπήρχαν και γυναίκες ιερωμένες, ακόμη και επίσκοποι.

3. Επιδράσεις

Σύντομα η αίρεση εξαπλώθηκε και σε άλλες περιοχές της Μικράς Ασίας, στην Άγκυρα, στην Ότρο της Φρυγίας, στην [Αντιόχεια](#) και στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Ως το 200 μ.Χ. είχε εξαπλωθεί και σε άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας, στη Λυών, στη Βόρεια Αφρική και στην ίδια τη Ρώμη. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι ο σημαντικότερος απολογητής του μοντανισμού ήταν ο Τερτουλιανός από την Καρχηδόνα. Εκτός από γεωγραφική εξάπλωση, ο μοντανισμός είχε και μακρά διάρκεια. Φαίνεται ότι περίοδος μεγάλης ακμής ήταν ο 3ος αιώνας, ιδιαίτερα προς τα μέσα του. Την περίοδο αυτή κέντρο της μοντανιστικής αίρεσης έγιναν τα Πέπυζα της Φρυγίας, ένα μικρό χωριό όπου ζούσε μια φανατική κοινότητα μοντανιστών.

Οι μοντανιστές, όπως και οι υπόλοιποι χριστιανοί, υπέστησαν διώξεις κατά τους μεγάλους διωγμούς του 3ου αιώνα. Εκτός αυτού όμως καταδικάστηκαν και από τη Μεγάλη Εκκλησία, που κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα έκανε συστηματική προσπάθεια να μεταστρέψει τις μοντανιστικές κοινότητες και να αποδείξει την πλάνη του Μοντανού, ο οποίος υποκινούνταν, όπως υποστήριζε η Εκκλησία, από το σατανά.

Παρά τις διώξεις, ωστόσο, ο μοντανισμός εξακολουθούσε να εμπνέει χριστιανικές κοινότητες, σύγχρονες και μεταγενέστερες. Παρέμεινε γνωστός ως κατά Φρύγας αίρεση, αλλά σπέρματα της διδασκαλίας του βρίσκουμε στο δονατισμό, αίρεση του ύστερου 3ου αιώνα στη Βόρεια Αφρική. Φαίνεται ότι προς τα τέλη του 4ου αιώνα υπήρξε μια αναβίωση του μοντανισμού, καθώς ο Επιφάνιος μας πληροφορεί για την ύπαρξη πολλών κοινοτήτων, ιδιαίτερα στη Μικρά Ασία, ενώ ο Δίδυμος ο Τυφλός προσπάθησε με εκτενή επιχειρήματα να καταρρίψει την πίστη του νέου παρακλήτου.¹⁰ Φαίνεται ότι η διδασκαλία του μοντανισμού βρήκε απήχηση και στο Μεσαίωνα, τουλάχιστον μέχρι τον 11ο αιώνα, όπως μαρτυρεί ο [Νικήτας Χωνιάτης](#), εμπνέοντας και άλλες αιρέσεις, κυρίως της Δύσης, όπως τους καθαρούς.

1. Στη Ρωμαϊκή εποχή (2ος-3ος αι. μ.Χ.) η αίρεση ήταν γνωστή ως κατά Φρύγας ή καταφρύγια. Αργότερα, τον 4ο αιώνα, πήρε το όνομα «πεπυζίται», καθώς το σημαντικότερο κέντρο των πιστών της είχαν γίνει τα Πέπυζα της Φρυγίας. Η ονομασία μοντανισμός είναι σύγχρονη.

2. Ευσέβιος 5.16.6 κ.ε. Η στάση του Ευσέβιου, όπως και των ομοδόξων του χριστιανών, είναι φυσικά ιδιαίτερα κριτική απέναντι στο μοντανισμό και τους εκπροσώπους του. Αντίθετα ο Λατίνος ποιητής και απολογητής του χριστιανισμού Τερτουλιανός, ο οποίος καταγόταν από την Καρχηδόνα, είχε προσχωρήσει ο ίδιος στο δόγμα του μοντανισμού και παρουσιάζει τη δική του εκδοχή κατά τρόπο απολογητικό. Βλ. Tertullian, *Apology*, μτφρ. Glover, T.R. (London, Cambridge Mass. 1960). Βλ. επίσης του ίδιου: *De jejuni* 1.11, *De monogamia*, *De virginis velandis* 1., *De anima*, *De fuga in persecutione*. Τέλος, οι επιγραφές σχετικά με τους μοντανιστές δημοσιεύονται κυρίως στα εξής έργα: Heine, Ronald E. (επιμ.), *The Montanist oracles and testimonia* (Patristic monograph series 14, Macon, GA, 1989)· Gibson, E., "Montanist Epitaphs at Uşak", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 16 (1975), σελ. 433-442· de Labriolle, P.-C., *Les sources de l'histoire du Montanisme*, (Fribourg/Paris 1913)· Tabbernee, W., *Montanist inscriptions and testimonia: epigraphic sources illustrating the history of Montanism* (Patristic monograph series 16, Macon, GA. c1997).

3. Την ακρίβεια της χρονολογίας οφείλουμε στον Ευσέβιο που αναφέρει ότι ο Μοντανός εγκαταστάθηκε στην πόλη Αρδαβαύ,

Μοντανισμός

όταν ήταν ύπατος της Ασίας ο Γράτος.

4. Επιφάνιος, *Adv. omn. haer.* 48.11 κ.ε. και Gibson, E., *The "Christians for Christians" inscriptions of Phrygia* (Harvard Theological studies 32, 1978), σελ. 125.
5. Βλ. Robert, L., *Hellenica* 11-12 (Paris, Maisonneuve 1960), σελ. 546 και Gibson, E., *The "Christians for Christians" inscriptions of Phrygia* (Harvard Theological studies, 32, Missoula Mont 1978), σελ. 2.
6. Τερτουλλιανός, *De fuga in persecutione* 9.
7. Παρ' όλα αυτά οι σύγχρονοί τους τους κατηγορούσαν ότι συμπεριλαμβάναν στους μάρτυρες και τους απολογητές, όσους δηλαδή ενεργά διακήρυσσαν την πίστη τους και προσπαθούσαν να προσηλυτίσουν και άλλους.
8. Για τις επιγραφές αυτές βλ. κυρίως Gibson, E., *The "Christians for Christians" inscriptions* (Harvard Theological Studies 32, Missoula Mont 1978)- Gibson, E., "Montanist Epitaphs at Uşak", *GRBS*, 16, 1975, σελ. 433-442- Calder, W.M., "Philadelphia and Montanism", *BJRL* 7 (1922-1923).
9. Calder, "Early Christian Epitaphs from Phrygia", *AS* 5 (1955), σελ. 27.
10. Επιφάνιος, *Πανάριον*- Δίδυμος ο Τυφλός, *De Trinitate*, III.

Βιβλιογραφία :

	Mitchell S. , <i>Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, 1: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule</i> , Clarendon Press, Oxford 1993
	Calder W.M. , "Early Christian Epitaphs from Phrygia", <i>AS</i> , 5, 1955, 25-38
	Calder W.M. , "Philadelphia and Montanism", <i>BJRL</i> , 7, 1922-1923
	de Soyres J. , <i>Montanism and the primitive Church: a study in the ecclesiastical history of the 2nd century. The Hulsean prize essay, 18</i> , Cambridge 1878
	Frend W.H.C. , "Montanism, a movement of prophecy and regional identity in the Early Church", <i>BJRL</i> , 70.3, 1988, 25-34
	Gibson E. , "Montanist Epitaphs at Uşak", <i>GRBS</i> , 16, 1975, 433-442
	Gibson E. , "The "Christians for Christians" inscriptions", <i>Harvard Theological Studies</i> , 32, 1978
	Heine, R.E. , <i>The Montanist oracles and testimonia</i> , 1989, Patristic monograph series 14
	de Labriolle P. , <i>La crise montaniste</i> , Fribourg/Paris 1913
	de Labriolle P. , <i>Les sources de l'histoire du montanisme</i> , Fribourg/Paris 1913
	Schepelern V.E. , <i>Der Montanismus und die phrygischen Kulte : eine religionsgeschichtliche Untersuchung</i> , Tübingen 1929
	Strobel A. , <i>Das heilige Land der Montanisten. Eine religionsgeographische Untersuchung</i> , Berlin 1980

Μοντανισμός

	Tabbernee W. , <i>Montanist inscriptions and testimonia: epigraphic sources illustrating the history of Montanism</i> , 1997, Patristic monograph series, 16
	Trevett Chr. , <i>Montanism: gender, authority and the new prophecy</i> , Cambridge 1996

Δικτυογραφία :

	Letter of St. Jerome to Marcella http://www.ccel.org/fathers/NPNF2-06/letters/letter41.htm
	Montanism http://www.earlychurch.org.uk/article_montanism.html
	Montanism http://www.earlychurch.org.uk/pdf/montanists_calder.pdf
	Montanus & Montanism http://www.earlychurch.org.uk/montanism.php